

maar wij kenden het niet, en zagen het niet, en God heeft de eeuwen gebruikt, om ons gaandeweg al meer en telkens nieuwe dingen te doen ontdekken, waardoor ons menscheijk leven verrijkt kon worden. En dit nu, dat God ons in den loop der eeuwen nieuwe dingen, die we eerst niet zagen, ook al waren ze er, getoond heeft en ons liet ontdekken, dat is de ontwikkeling van ons geslacht geweest, daarin alleen bestond de wezenlijke vooruitgang.

„Deze zal niet dezelfde wezen.”

Alsoo zegt de Heere HERR: Doe dien hoed weg, en hef die kroon af. Deze zal dezelfde niet wezen. Ik zal verhoogen dien, die nederig is, en vernedern dien, die hoog is. Ezechiel 21:12.

Geen woord zweeft in onze dagen meer op de lippen der denkers en der wijzen dezer eeuw, dan het woord: *Evolutie*.

Dit tooverwoord van *Evolutie* nu is niets dan een scherp geveegd zwaard, dat zich tegen de Almachtigheid Gods in het leven der naturen der historie keert.

Evolutie beduidt dat alles vanzelf gaat. Dat vanzelf zich het één uit het ander ontwikkelt en ontplooft, en dat op niet één punt het tusschenbeide komen van eenige actie Gods kan worden toegelaten.

De *Evolutie*-manie, want een *manie* is het dwepen met dit denkbeeld, is niet anders dan de voortzetting van denzelfden strijd tegen Gods vrijmachtige Almachtigheid, die in het opzich der dingen van het *veerdigste* begonnen is.

En wonder kon niet, want alles liep vanzelf en noodzakelijk, naar den eisch der natuurwet. Wat daartegen heette in te gaan, en die schakel van de werkingen der natuurwet te verbreken, was puur verzinzel en uitdenkel van menschen. Ook bijaldien er een God was, was die God aan de natuurwet onderworpen.

Maar hierbij kon niet staan blijven. Er is niet alleen een *natuurwet*, maar er is ook de *natuur zelve*, die door deze wet beheerscht wordt. Dus haatte het niets, of men Gods werking al bond aan de natuurwet, dan toch bleef nog altoos Gods Almachtigheid vrij in het voortbrengen en in stand houden van die natuur zelve. En dat juist mocht niet. Er mocht op niet één punt meer een spoor van Gods vrije Almachtigheid te ontdekken overblijven. De „voetstapen Gods”, of wat de vaders noemden: het *vestigend Dei*, moest spoorloos uit heel de Schepping verdwijnen. Ook de Schepping zelve, en haar instandhouding moest *vanzelf* gaan. Er mocht niet één punt overblijven, waar men zou moeten erkennen: *Hier komt ge zonder God niet uit*. Hier moet ge de vrije werking van Gods Almachtigheid toch erkennen.

En toen werd *Evolutie* het tooverwoord, waarmee men God ook uit de Natuur zelve, uit haar oorsprong, uit haar instandhouding, en uit haar ontwikkeling bandte.

De Natuur moest zelve eeniglijk, alle eeuwen door, alleen uit zichzelf leven.

En dan mocht, wie dit verkoos, die Natuur zelve desnoods *God* noemen, maar dat schaalde dan niet meer, want wat men *God* noemde, was dan toch daadwerkelijk *niet-God*, maar de in zich zelf genoemde *Natuur*.

En, want daar was het in laatste instantie om te doen, die Natuur kwam al meer onder de *heerschappij van ons menschen*.

Het beeld dat tot de *Evolutie*-manie verlot, is de groei van de plant, en de ontkiing van de bloem, en de rijping van haar vrucht aan de takken.

In het maagdelijk woud zette heel een reeks van eeuwen de machtige plantengroei haar zelfgenoegzaam leven voort. De eikel viel van den tak. Die eikel werd door het afgevalen blad gedekt. Onder dat dekel begon de eikel te ontkiemen. Uit de eikelkiem schoot een nieuwe eikeboom op. En die eikel, groot geworden, bracht nieuwe eikels voort, die op hun beurt een nieuw proces van ontwikkeling tegengingen.

Dat was de evolutie van den eikel, en zoo nu was er evolutie in alle natuur en in alle leven. Wat kwam, schoot in wat voorafging, en droeg in zich wat komen zou. En ook de drikkraak, die het een uit het ander deed voortkomen, zat in de zaak zelve.

Toch is het duidelijk, dat dit reeds in het beeld van de plant, onjuist is. Volstrekt niet elke eikel ontkiemt. Verre weg de meeste eikels verdorren. En ook die eikels, die tot ontkieming komen, ontkiemen niet, zonder het licht en de warmte, zonder de lucht en het vocht, dat hun van buiten toekomt.

En antwoordt men hierop dat dan toch licht en lucht, zonneloof en regen, in de natuur aanwezig zijn, zoo blijft toch het feit, dat hier niet enkel vanzelfheid, maar ook schikking van buiten is, en dat juist daardoor de eene zaadkorrel wel, de andere niet tot ontkieming komt. Maar er is meer.

De plantenwereld vertoont niet enkel maagdelijk woud, doch ook een fijner ontwikkeling door „menschen hand”. De bloemenwereld, aan zichzelf overgelaten, is wild, en eerst door „menschen hand”, door „menschen vinding”, en door menscheijk verzorging, worden die prachtige bloemen geteeld, die onze verrukking gaande maken. En ook zoo is het met onze prachtige lanen, en onze wandelbosschen, en met alle aangelegd plantsoen.

Reeds bij de plantenwereld springt het alzo in het oog, dat er te onderscheiden valt tusschen een *lagere* ontwikkeling, die uit zichzelf voortgaat, en tusschen een *hogere* ontwikkeling, die niet tot stand komt, tenzij „menschen hand” haar uitlokte en leidde.

Zoo blijkt dus, dat zelfs de wilde plantengroei niet in zichzelf genoegzaam is, maar beheerscht wordt door de van buiten komende invloeden van zon en dampkring, en dat, sterker nog, de fijner en hogere ontwikkeling der veredelde planten uitblijft, tenzij „menschen hand” zich gelden doe.

Wat desniettemin verlot en verleidt, om die *Evolutie*-gedachte toe te juichen, is het onloochenbare feit, dat ons leven uit twee factoren opkomt. Er zijn in het leven der natuur, en er zijn in ons menscheijk leven allerlei werkingen, die God *organisch* leidt, en waarbij metterdaad al wat later uitkomt, reeds in de eerste kiem gegeven was. En daarnaast staan dan allerlei *andere* werkingen Gods, en in de natuur en in ons menscheijk leven, die een vroegere lijn van ontwikkeling afbreken, en een nieuwe lijn van ontwikkeling beginnen.

Wie nu recht staat, eert en aanbidt zowel in die eerste als in die tweede soort werkingen het werk zijns Gods, kent noch aan de natuur noch

aan zijn eigen leven zelfgenoegzaamheid toe, en belijdt ootmoedigheid, dat het God Almachtig is, die op elk gegeven oogenblik, en op elk punt, al wat bestaat, en al wat zich roert of beweegt, draagt in zijn Almachtigheid en door zijn Almachtigheid beweegt.

„Ik geloof in God den Almachtige” betekent juist, dat we erkennen, hoe allerwegen en op elk oogenblik, alle kracht en alle macht die zich in de natuur of in ons-eigen wezen openbaart en roert, *macht van God is*.

Maar in het eerste artikel van ons „Algemeen Christelijk Geloof” volgt op dat: „Ik geloof in God den Almachtige” (wat de Christelijke belijdenis der Evolutie is) onmiddellijk dat heel andere: *Schepper des hemels en der aarde*, wat op een werking duidt, die lijnrecht tegen *Evolutie* overstaat.

Reeds in het eerste artikel van ons „Algemeen Christelijk Geloof” worden deze beide factoren onderscheiden, en van beide wordt God als de *werker* beleden.

Dit nu geldt ook ons persoonlijk geloofsleven.

Ook in uw persoonlijk gemoedsleven werken twee factoren. Ten eerste allerlei werkingen, die niets zijn dan de ontwikkeling van kiemen die in uw hart schuilen, hetzij dan ten goede, hetzij ten kwade. Maar ten andere werkt er in Gods kind ook een iets, dat *niet* uit de kiem van zijn hart opkwam, maar er scheppend en herscheppend door God in tweewereld gebracht, en er in werd onderhouden.

Dit laatste is de wedergeboorte, met al wat uit de wedergeboorte volgt, en bij haar hoort. Ook de eenig presente inwonning van den Heiligen Geest, en de stooten, en prikkels, en leidningen die de Heilige Geest aan ons gemoedsleven medeelt. Heel het terrein der heilige mystiek. Het voelen van God en van Gods leiding in ons.

Nu is het opmerkelijk, dat de Modernen, die op het gebied der natuur met *Evolutie* dwepen, toch huns ondanks weert tot de erkenenis komen, dat er in het gemoedsleven nog iets anders is. Nog onlangs werd op een vergadering van Moderne godgeleerden de stelling verdedigd, dat het dwaasheid is enkel van ontwikkeling en verbetering te spreken, dat er ook op zeker punt van ons leven *verandering* plaats grijpt, iets waardoor we *anders* worden, dan we voorheen waren.

En dit nu juist is het, wat bij den profet Ezechiel heet: *Dze zal dezelfde niet wezen*. Hiermede toch wijst God bij Ezechiel er op, dat er afbreking en vernieuwing van toestanden, en dus ook van den toestand in ons innerlijk bestaan plaats grijpt.

Dat dit woord bij Ezechiel doelt op den omkeer in Zedekeia's en Israels bestaanswijze, doet hier niets af. De stelling is *algemeen*, die eraan ten grondslag ligt, en zegt ons, dat het niet al *Evolutie* is, maar dat er ook plaats grijpt een zoodanige ommekeer, ingrijpende wijziging, en principiële verandering, dat men van menschen en toestanden ten slotte zeggen moet: *Hij is dezelfde niet meer*.

Het bleef hetzelfde, en de persoon, bleef dezelfde, zoolang er niet anders dan kleine overgangen van toestanden bestonden. Dan was er wel verschil, maar altoos in dezelfde zaak, en in denzelfden persoon.

Edoch, en dit is hier hoofdzaak, God brengt ook zulke veranderingen van toestanden in menschen tweewereld, dat er iets anders gekomen is, en ons de belijdenis en de erkenenis voegt: *Die zaak, die persoon is niet meer dezelfde*.

Dit geldt van een kind der wereld, dat een kind van God wordt; want zoo de bekeering echt is en doorwerkt, zegt zelfs de wereld van hem: „Er is niets meer met hem aan te vangen, hij is dezelfde niet meer”, of, gelijk het dan vaak spottend, en half klagend door de wereld wordt uitgedrukt: *Hij is de oude niet meer*.

Dat nu is de uitwerking niet van *Evolutie* maar van *Herscheping*. Het zetten van een nieuw begin, van een nieuw uitgangspunt. Het inbrengen van een nieuwe kracht, het geven van den stoot voor een geheel afwijkende ontwikkeling.

En juist daarom is het, dat onze Gereformeerde kerken steeds het absoluut vrijmachtige van Gods daad in de wedergeboorte, en „menschen absolute lijdelijkheid” daarbij, tegen alle ketterij verdedigd hebben. Steeds poogde de ketterij ook de wedergeboorte te verklaren niet *evolutie*, d. w. z. uit iets dat voorafging. En daartegenover stond de Gereformeerde kerk steeds klaar en onverzettelijk met haar besluite belijdenis: *Er gaat niets vooraf*. Er is hier geen spoor van evolutie. Het is rechtstreeks daad Gods.

Toch vergist zich wie waant, dat de wonder spreuk: *Dze zal dezelfde niet wezen*, uit sluitend op de algehele verandering van toestand in den wedergeborene niet. Veeleer raakt deze waarheid alle kinderen der menschen, en zal ze eens uit de profetie in de vervulling overgaan bij een iegelijk mensch.

Want wel leven de onbekeerden in het rustig besef, dat ze altoos dezelfde zullen blijven, en dat, voor zoover ze in een leven aan de overzijde van het graf gelooven, ook na den dood zij als *dezelfde personen* in de eeuwigheid zullen verkeeren.

Maar ook aan hen zal dat anders blijken, en als zij, met hun sterven, uit de Gemeene gratie uitvallen, en de zonde in hen door brandt, en de vloek in hen doorgaat tot in het merg van hun wezen, zullen ook zij het ervaren, dat in de plaats der buitenste duisternis van hen gelden zal: *Ze zijn dezelfde niet meer*.

Al wat vaak lieflijks aan hen was, en nog aantrok, en hen zelve bevredigde, valt dan weg. Al wat er zondig in hen schoot, zal dan in hen uitpulpen, en gelijk tot Zedekeia gezegd werd: „Gij, o, onheilich en goddeloos vorst, uw dag is gekomen, weg gaat uw kroon, en gij ellendige, zult dezelfde niet meer wezen.” zoo ook zal het eens hun in de ooren klinken, die God tot in hun sterven hebben wecrstaan.

Amsterdam, 21 April 1899.

Makkum.

De kerk van Makkum had, om bij den Bevestigingsdienst, op 30 April e. k., woorde te voorkomen, kaarten van toegang aangeboden, en daarvoor een gulden gevraagd.

Dit was goed bedoeld, maar het was een misgreep.

Entreecarten voor geld hooren in geen kerk. Op die wijs zou het geen „vergadering der geloovigen” zijn, en zou zelfs de Bevestiging niet wettiglijk kunnen plaats hebben.

Dr. Kuyper heeft, toen hij ervan vernam,

dan ook dadelijk geschreven, dat hij dan niet komen kon. En spoedig daarop is door de kerk besloten, de advertentie in te trekken, en wat betaald was terug te geven.

Alles is dus weer in orde.

Alleen nog niet in orde is het in het redactie-bureau van de *Noord-Holl. Kerkbode*, waarin Ds. Steyling, ijlings deze fout der broederen aangreep, om hun eens recht stekelig en hoogwijs de les te lezen.

Ons dunkt ook deze redactie behoorde te verstaan, dat geen geldhandel in een kerk, maar ook geen hatelijkheid in een *Kerkbode* tepas komt.

Weer Beilen.

Men herinnert zich wat voor niet zoo langen tijd onder de Hervormden te Beilen voorviel, en hoe wat eerst kloek verzet scheen, ten slotte uitliep op stille onderwerping.

Thans is het te Beilen onder de Hervormden weer onrustig.

Dr. Slotemaker, die er Hervormd predikant is, heeft geoordeeld zich niet te mogen leenen tot samenwerking met den Modernen godsdienstonderwijzer Niessing. Deze kon dit niet zetten, en deed zijn beklag bij het Moderne Classicaal Bestuur.

Dit bestuur toog daarop aan het vermanen, maar Dr. Slotemaker weigerde toe te geven.

Hij weigerde dit, niettegenstaande zijn eigen geestverwanten zich leuk en ter zijde hielden.

Zijn conscientie verhoed hem te bewilligen in der Modernen raad.

Toen ging het ten slotte hard tegen hard. Het welbekende *schorsings* middel werd toegepast, en aan de Modernen bleef de triomf.

Doch hiermee is het natuurlijk niet uit. Op *schorsing* moet onderwerping of erger dan *schorsing* volgen.

Wat zal Dr. Slotemaker nu doen? Toegeven, of zich laten afzetten? Een derde is er niet.

En dan willen we wel zeggen, dat wij het „eindelijk toch toegeven” nu reeds zien aankomen. Niet omdat we Dr. Slotemaker verzet onderschatten. Waar de kerkelijke conscientie *sprekt*, is altoos nog hooger zedelijke kracht aanwezig, dan waar men de kerkelijke conscientie uit in slaap weegt met de bekende antinomiaansche papaver.

Maar niet dan hoogst zelden doormaakt het heroïsme der conscientie de vuurproef, zoolang men op zichzelf blijft staan, en buiten verband met anderen handelt. Ook dit geïsoleerd heroïsme wist soms te volharden ten einde toe, maar toch niet dan hoogst zelden.

Het: „*Dare to be a Daniel, dare to stand alone*,” stuit meestal af op het gemis aan genoegzame intense wilskracht.

Daarom stellen we ons niet anders voor, of eerlang komt het bericht, dat ook deze strijder het hoofd in den schoot heeft gelegd.

Maar ook zoo blijft deze Beilensche tragedie dan toch een roepstem tot de Gereformeerden in het Hervormd Genootschap.

Is het rustig nederzitten in een Genootschap, waarin zulke egerlijken slag op slag zich herhalen, voor iemand die op onze Geloofsbelijdenis nog waarachtiglijk *Ja* en *Amen* zegt, overeen te brengen met de oprechtheid der conscientie?

Ineengroeiing.

VIII.

Zoo heeft dan de institutaire kerk een onmiskenbaar belang bij welgeregelde verstandhouding met de Universiteit.

Op het Gereformeerde standpunt, waarop de vorming der aanstaande Dienaren niet *Seminaristisch*, maar *Universitair*, moet zijn, kan de kerk niet wel buiten de Universitair diploma's. En, zullen die Universitair diploma's voor de institutaire kerken waarde bezitten, dan is het gewenscht dat deze kerken door nadere regeling genoegzamen grond bezitten om in deze diploma's, ook wat de *strekking* en den *geest* van het hooger onderwijs betreft, vertrouwen te kunnen stellen.

Hier kwame nu meer bij. Zoo hebben o. m. de Gereformeerde kerken steeds hoogen prijs gesteld op het theologisch advies der Universiteit, zoo in als buiten Synode. Maar dit en zooveel meer laten we voorschans liggen, om thans uitsluitend op de keerzijde te wijzen. Hebben de institutaire kerken belang bij de Universiteit, de Universiteit heeft evenzoo belang bij de institutaire kerken.

Wel is, hoog in de wolken der idealen, een Universiteit denkbaar, die zich om geen institutaire kerk te bekreunen had, maar *practisch* staat de zaak heel anders. Een theologische Faculteit, wier candidaatsdiploma niet door de kerken erkend werden, zoo zooged als geen studenten hebben, en een theologische Faculteit zonder studenten zou niet leven kunnen, tenzij ze geheel uit vaste fondsen werd onderhouden. Doch zelfs al ware dit laatste het geval, zoo zou een Universiteit kwalijk kundige en bezielde mannen vinden om katheders te bezetten, indien ze geen andere katheders had aan te bieden dan dezulke, onder wier schaduw niemand ten gehoor verscheen.

De Universiteit komt, op Gereformeerden grondslag, uit de kerk als organisme op, en wijl het organisme der kerk ambtelijk in het instituut uitkomt, kan een Gereformeerde Universiteit niet bloeien, tenzij ze met de institutaire kerk in welgeregelde verhouding sta.

Zulk een verband is dan ook steeds zool van de zijde der kerken, als van de zijde der Universiteit gewenscht, en de toestand deugt niet, zoo dat geordende verband ontbreekt.

Niet, men versta ons wel, alsof een on-

Gereformeerde, gebrekkige Universiteit door zulk een verdrag of verband zou kunnen vergeoeden, wat haar ontbrak aan inwendige levenskracht. De positie en toekomst eener Gereformeerde Universiteit zal steeds beheerscht worden door haar innerlijke trouw aan de Gereformeerde beginselen en haar wetenschappelijke degelijkheid. Maar aangenomen dat deze beide aanwezig zijn, zoo wordt haar toestand toch dan eerst genormaliseerd, zoo ze met de institutaire kerk op voet van welgeordend verband komt.

Slechts tegen ééne voorstelling moet principieel verzet worden aangeteekend. Nooit mag voet gegeven worden aan de voorstelling, alsof de institutaire kerken *jure sui* zeker hoogheidsrecht over de Universiteit zouden kunnen opeischen.

Dit is wel de Roomsche zienswijze, niet de Gereformeerde.

Het organisme der kerk openbaart zich in het gezin, in het vereenigingsleven, in allerlei genootschappen en zoo ook in de Universiteit, maar over geen dezer corporaties oefent de institutaire kerk als zoodanig gezag uit.

Wel heeft ze opzicht en tucht te oefenen over de personen, in deze corporaties opgenomen, maar dan niet over deze personen als *corporatielieden*, maar over deze personen als *leden der kerk*. En zoo ook oefent de institutaire kerk opzicht en tucht uit niet over curatoren, hoogleraren, lectoren en studenten, maar over de *leden der kerk* die als curatoren, hoogleraren, en lectoren optreden, of als studenten werden ingeschreven.

Doch dit heeft niets uitstaande noch iets gemeen met opzicht en tucht over de Universiteit als zoodanig.

Eer is omgekeerd meer dan eens de vraag aan de orde gekomen, of de kerkeraad, onder welken de hoogleraren als leden der kerk thuis hoorden, wel bevoegd was te achten, om op hoogleraren ter oorzaak van hun geschriften confessionele tucht toe te passen. Onzes inziens kwam die vraag niet tepas, en mag de bevoegdheid van den kerkeraad ten deze nimmer beperkt worden. Een gevaar zien we hierin dan ook in het minst niet. Stel toch al dat een kerkeraad tucht oefende op grond van geschriften, die hij niet beoordeelen kon, dan kwam de zaak toch in appél bij Classis en Synode, door welk appel dan hersteld kon worden, wat een te ijverige kerkeraad door gemis aan inzicht bedorven had.

Maar op het standpunt dat de universitair kerk alleen over de *leden der kerk*, als zoodanig, en niet over het gezin, over de vereeniging, over de Universiteit enz. oordeelt, moeten we onverbiddelijk stand houden. Anders toch komen we vanzelf weer in het Roomsche spoor, en vernietigen we de vrijheid van het sociale leven, die tot zoo duren prijs door de worsteling onzer vaders veroverd is.

Verband, welgeordend verband tusschen de Universiteit en de universitair kerken is noodzakelijk, is bij normale verhoudingen zelfs onmisbaar, edoch dit verband moet *contractueel* worden gelegd, en mag nimmer worden afgeleid uit zeker hoogheidsrecht dat aan de institutaire kerken over de Universiteit zou toekomen.

Dat het contractuele karakter van dit verband in de 16de en 17de eeuw niet tot zijn recht kwam, lag uitsluitend aan de staatsinmenging. De Leidse Universiteit werd wel als *corporatie* ingesteld, maar niet in den zin, dien wij aan dit woord hechten. De Overheid stelde deze corporatie in, dekte haar kosten, en behield hoogheid over haar. En overmits nu diezelfde Overheid zich tevens, steeds bewijste, rechten over de institutaire kerken aanmatigde, schoot er voor de Gereformeerden niet veel anders over, dan om den band tusschen de institutaire kerk en de Universiteit over den magistraal weg te leggen.

Na daarentegen de Gereformeerde Universiteit van onze dagen een vrije corporatie werd, die zich niet langer onder Staatsoverheid bevindt, is het inslaan van dezen weg niet slechts onnoodig geworden, maar zelfs afgesneden, en is de baan voor *contractueel* verband vrijgekomen.

Wil dit nu zeggen, dat beide partijen hierbij *willekeurige* eischen mogen stellen? Mogen de institutaire kerken, naar zedelijk recht, van haar tijdelijk overwicht tegenover een nog zwakke Universiteit misbruik maken, om haar aan *ommatuurlijke* banden te leggen? Of ook mag een, uit wat hoofde dan ook, sterke Universiteit, naar zedelijk recht, misbruik maken van haar tijdelijk overwicht ten opzichte van nog niet wel geregelde kerken, om haar in het vervullen van haar taak te bemoeilijken?

Stellig niet.

Zoolwel de institutaire kerk als de Universiteit hebben een eigen natuur, een eigen wezen, en dienovereenkomstig een eigen roeping van Godswege, en over en weer mogen ze uit dien hoofde nimmer aan elkander eischen stellen, waardoor het aan de lijdende partij onmogelijk zou worden die roeping, naar eisch der Gereformeerde beginselen, te vervullen. Ze hebben veeleer over en weer elkaanders wezen en roeping te eerbiedigen. Ze mogen alleen opkomen voor wat hun eigen terrein geldt. En ze mogen nimmer aan de medecontractante bedingen stellen, die haar wezen of natuur schenden zouden.

Stel b.v. een Universiteit stelde den eisch dat haar theologische hoogleraren met recht van advies op de Synodale bijeenkomsten der kerken zouden mogen verschijnen, ook dan wanneer die hoogleraren *geen leden der kerk waren*, zoo zou zulk een Universiteit aan het wezen der institutaire kerken geweld aandoen, en de kerken zouden met alle beslisheid zulk een eisch, wat er ook de gevolgen van waren, moeten afwijzen.

Of ook omgekeerd, stel, de institutaire kerken stelden aan de Universiteit den eisch, dat ze haar gehoorzalen sluiten zou voor wie *geen* leden van haar kerken waren, zoo zouden zulke institutaire kerken geweld aandoen aan het wezen en het karakter der Universiteit, dat onverbiddeijk publiciteit van onderwijs vordert, en de Universiteit zou, wat ook de gevolgen waren, nimmer in zulk een eisch mogen bewilligen.

Voor willekeur is hier geen plaats. Beiderzijds is men gehouden redelijk en zedelijk te handelen. En die redelijkheid bestaat hierin, dat de ééne partij geen andere eischen stelle, dan die uit haar eigen karakter voortvloeien, en zonder aan de tegenpartij het offer van haar karakter te vragen. Over en weer staat men onder de heerschappij der Gereformeerde beginselen, en juist deswege mag noch de Universiteit eischen stellen die puur humanitair, noch de institutaire kerk eischen doordrijven, die puur Roomsche zijn.

Doch binnen deze perken is men over en weer vrij, om het verband zoo te leggen, als voor beide partijen en voor de propaganda der gemeenschappelijke beliden beginselen, het profijtelijkst zal blijken. Iets wat in hoofdzaak steeds hierop zal neerkomen, dat de institutaire kerken als ambtelijke institutie, waarborgen vragen voor het *confessionele*, en de Universiteit, als vrije corporatie voor het *wetenschappelijke* gehalte.

De kerken moeten gerust worden gesteld, dat haar van de zijde der Universiteit geen gevaar van ketterij dreigt; en de Universiteit moet zekerheid bezitten, dat ze haar karakter van vrije wetenschappelijke inrichting niet in de waagschaal stelle.

Dat hierbij moeilijkheden kunnen rijzen, ligt in den aard der zaak. Zoo zijn er b.v. zeer wel toestanden denkbaar, dat de kerken, zacht aan het afglijden, het principieele en confessionele karakter van het Gereformeerde leven *verkeerd* opvatten, en dat juist de Universiteit dit echt confessionele karakter in de principes handhaaft. Dan zou in zulk een geval de institutaire kerk misbruik van haar bevoegdheid kunnen maken, om het wecropleven van de echt-Gereformeerde beginselen te onderdrukken, en de Universiteit te dwingen, een afwijkend beginsel binnen haar kring toe te laten.

De Gereformeerde theologie kan uit haar aard geen stilstaand water zijn. Er zijn in haar leven verschillende stroomingen. Een dier stroomingen kan te eenzijdig op den voorgrond dringen, en ten slotte door onnatuurlijk overwicht, de theologie afscheuren van haar Gereformeerden wortel.

Verkrijgt nu voor een tijdlang zulk een strooming in de kerken overwicht, dan kan het juist de roeping der Universiteit zijn, om op de historie terug te gaan, door historische onderzoek weer tot de oorspronkelijke beginselen terug te keeren, en met den maatstaf der beginselen gewapend, critiek op de institutaire kerken uit te oefenen.

Fetelijk greep het aldus ten onzent in 1880 plaats.

Ook kan omgekeerd een Universiteit wetenschappelijk verschrompelen, gelijk dit b.v. in den aanvang dezer eeuw met alle theologische Faculteiten aan onze Landsuniversiteiten het geval was. Bij wijze van reactie hietegen kan alsdan een wetenschappelijke strooming in de kerken opkomen. En het gevolg kan zijn, dat ten slotte de institutaire kerk geroepen wordt, om de Universiteit weer wakker te schudden, en op haar wetenschappelijke roeping te wijzen.

Dit zijn de schommelingen van het leven, die niemand keeren kan. Abnormale toestanden waar geen kruid tegen gewassen is. Daartegen baat dan ook geen contract, en daartegen kan geen contract voorziening geven, dan alleen door dit ééne, dat het contract opzegbaar zij, al is het ook niet opzegbaar dan na afloop van zekere periode, en niet dan na zekeren voorafgaanden termijn van waarschuwing.

Het contract zelf daarentegen mag, onder de strikte heerschappij der Gereformeerde beginselen, over en weer tot geen andere bedingen leiden, dan die aan de institutaire kerken haar *confessionele gerustheid* en aan de Universiteit haar *wetenschappelijke vrijheid* waarborgen. De institutaire kerken moeten door het contract waken tegen afdoling en ketterij, de Universiteit moet bij contract het wetenschappelijk karakter van haar instelling verzekeren.

Toch laten ook zoo deze twee motieven van contract nog zeer breede speelruimte. Zulk een contract toch kan de belichaming van mime, breede, hooge inzichten zijn. Het kan ook eng en notarisachtig, door allerlei kleine maatregelen, op zijn dool afgaan.

Dat zal steeds afhangen van den hoogen of den angstvalligen geest, die op een gegeven oogenblik de geest is van de institutaire kerken en van het Universiteitsbestuur.

Doch dit raakt niet het *wezen*, doch alleen den *modus quo*.

Onze Eeredienst.

LII.

Meer dan bij eenig ander gebed voegt bij het „gebed van Schuldbelijdenis”, een woord over het knielend bidden.

Ook in dit opzicht stelt een thans onder ons geldende gewoonte geen wet. Onze kerkelijke gewoonte is thans, dat de mannen staande, de vrouwen zittende bidden, en dat er in onze kerken alleen geknielt wordt, bij den Doop van een volwassen persoon, bij de bevestiging van een Dienaar der Woorden in het eerste ambt, en bij huwelijksbevestiging. We durven niet instaan voor al onze kerken. Het is mogelijk dat in een afgelegen plaats het knielen ook bij andere gelegenheden voorkomt, maar

als regel mag in onze kerken dit onderscheid als de anderen zitten blijven.

Nu zij al aan dat het in onze strekt niet altoos.

Toen in 1611 drecht bijeenkv de Dordsche ker handhaaft, dat onder het bidde

En ook in on diensten, is het geknielt bad.

Nu nog zijn „Komt, laat ons ons gemaakt is maar... niema

In onze hui nog wel. Een des avonds ter het nog bij het hun gezin. De gedurig van, en Testament vind bidden melding. Kortweg te geknielt worden zweemt dan ook vlakheid. Juren, toen de str was, knielden e nog allerwegen.

„Knielden” is dan een geven symbolische hoederbuigen van teit uitdrukt; en het lichaam uit omgaat, maar o samenwerking van der ziel, de actie versterken.

Het avondgebe elk kind van God gebed is zijn el dan knield hij ne menschen te ma mand bij; maar e de houding gee best aan de stem moed beantwoord Dit gaat door, het lichaam.

Staan de bidden moet. Vooral o rekte gebeden, wa Woords nog steed voor vele kerkgan bank staat, zoek zijn lichaam doo bank te leunen, l verplaatst. Keer o houding aangenot merkbare, dat ve gebede staan, zoo het lichaam te doe hen van het gebed hen tot bidden op Knield men dan gebed voor zijn le voor een stoel nee weg. Het licha worden opgehoud geet zijn lichaa in het geestelijk heeft het voor e goeds, zoo hij al zich eens voor e God nederbuigt. dan dat het onts zelve onder het God groot te doen

Op zichzelf lijd tegenspraak, dat innigs en teeders gebedshouding ons breuk, of bij plotsel dreigt, knielden. En zoover is het smeekende houdin zelfs voor een mensc uiterste poging wa dat hem geweiger verfoelike gewoon een meije tot vrc voor haar nederligg echt heidensche ge huwelijk gezegend soort aanbidding v thans een Gereform zulk een jong ma „Met u noot.”

We knielden als voor menschen, ma voor God.

Er zijn, dit is b houdingen die bij l genomen. De Aral plat op den grond zicht ter aarde, e Ook onze gewoont oogten te sluiten e vrouwen is ten deek volken bidden met e of ook met de hant uitgebreid. En over lige Schrift nergens geven is, welke de l onder het bidden niet dat we anderen e gewoonte niet volge steeds vrij blijven, v vraag, welke houdi onder de oogten te

Hiertoe nu is hist len, hoe wij van he afgekomen.

Vast toch staat l ken van de Hervoe de toen nog gehee gewoonte was, zoo het ontvangen van Avondmaals. En e rie, gelijk we hove men in de eerste der Reformatie, ble